

THE LIFE AND SCHOLARLY LEGACY OF MUHAMMAD TAQI USMANI

Abboskhon Maksudov

*1st-year Master's Student in Islamic Studies
International Islamic Academy of Uzbekistan
Email: Maqsudovabbosxon80@gmail.com
Tashkent, Uzbekistan*

Masudkhon Ismoilov

*Associate Professor of the Department of "Islamic Studies and the Study of
Islamic Civilization ICESCO,"
Candidate of Historical Sciences
International Islamic Academy of Uzbekistan
Tashkent, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: Muhammad Taqi Usmani, Islamic jurisprudence, hadith studies, Islamic economics, fatwa, scholarly legacy, Deoband school, Sharia.

Received: 05.05.26

Accepted: 06.05.26

Published: 07.05.26

Abstract: This article provides a comprehensive study of the life and scholarly legacy of Muhammad Taqi Usmani, a prominent figure in contemporary Islamic jurisprudence, hadith studies, and Islamic economics. The article reveals the scholar's conceptual approaches to the systematization of Islamic knowledge, the application of Sharia rulings to modern socio-economic issues, and the development of Islamic finance institutions. Furthermore, it scientifically analyzes the significance and role of his works on fiqh, hadith, tafsir, and contemporary fatwas in the lives of Muslims worldwide.

MUHAMMAD TAQIY USMONIYNING HAYOTI VA ILMIIY MEROSI

Abbosxon Maqsudov

*O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi
"Islomshunoslik" mutaxassisligi 1-bosqich magistranti
Email: Maqsudovabbosxon80@gmail.com
Toshkent, O'zbekiston*

Mas'udxon Ismoilov

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

“Islomshunoslik va islom sivilizatsiyasini o‘rganish ICESCO” kafedrası dotsenti, tarix fanlari nomzodi Toshkent, O‘zbekiston

---

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: Muhammad Taqiy Usmoniy, islom huquqi, hadis ilmi, islom iqtisodiyoti, fatvo, ilmiy meros, Devband maktabi, shariat.

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy islom huquqshunosligi, hadis ilmi va islom iqtisodiyoti sohalarining yirik namoyandasi Muhammad Taqiy Usmoniyning hayot yo‘li va ilmiy merosi kompleks tarzda tadqiq etilgan. Olimning islomiy bilimlarni tizimlashtirish, shariat ahkomlarini zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy muammolarga tatbiq etish hamda islom moliyasi institutlarini rivojlantirishdagi konseptual yondashuvlari ochib berilgan. Shuningdek, uning fiqh, hadis, tafsir va zamonaviy fatvolar borasidagi asarlarining jahon musulmonlari hayotidagi o‘rni va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilingan.

ЖИЗНЬ И НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ МУХАММАДА ТАКИ УСМАНИ

Аббосхон Мақсудов

Магистрант 1 курса по специальности «Исламоведение»

Международная исламская академия Узбекистана

Email: Maqsudovabbosxon80@gmail.com

Ташкент, Узбекистан

Масъудхон Исмаилов

Доцент кафедры «Исламоведение и изучение исламской цивилизации ICESCO»

кандидат исторических наук

Международная исламская академия Узбекистана

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Мухаммад Таки Усмани, исламское право, хадисоведение, исламская экономика, фетва, научное наследие, школа Девбанд, шариат.

Аннотация: В данной статье комплексно исследуются жизненный путь и научное наследие Мухаммада Таки Усмани, одного из выдающихся представителей современного исламского права, хадисоведения и исламской экономики. Раскрываются концептуальные подходы ученого к систематизации исламских знаний, применению норм шариата к современным социально-экономическим проблемам и развитию институтов исламских финансов. Кроме

того, научно анализируются значение и роль его трудов по фикху, хадисам, тафсиру и современным фетвам в жизни мусульман мира.

Kirish. Bugungi islom olamining peshqadam va nufuzli ulamolaridan biri sifatida e'tirof etiluvchi Muhammad Taqiy Usmoniy 1943-yil 3-oktabrda tavallud topgan [1:12]. Alloma fiqh, hadis, islom iqtisodiyoti va qiyosiy dinshunoslik kabi ko'plab sohalarda sermahsul faoliyat yuritib kelmoqda. Muhammad Taqiy Usmoniy nafaqat an'anaviy bilimlarni chuqur o'zlashtirgan mujtahid faqih va muhaddis, balki zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy muammolarga islom qonun-qoidalari asosida yechim taklif etuvchi yetuk mutafakkirdir. Uning islom moliyasi va bank ishi sohasidagi kashshofligi, shuningdek, dunyo miqyosidagi ilmiy va ijtimoiy tashkilotlardagi yetakchilik roli uning global miqyosdagi ta'sirini yaqqol namoyon etadi [6:5]. Olimning 2020-yilda dunyodagi eng nufuzli musulmon shaxs sifatida e'tirof etilishi [1:14] va 2017-yildan beri "Dunyodagi eng nufuzli 500 musulmon" ro'yxatida barqaror o'rin egallab kelishi [5:28] uning islom ummati oldidagi ulkan mavqeini tasdiqlaydi. Mazkur maqolada Muhammad Taqiy Usmoniyning hayot yo'li, uning boy ilmiy merosi hamda zamonaviy islom tafakkuriga qo'shgan beqiyos hissasi chuqur va tizimli tahlil qilinadi.

Olimning ilmiy shaxsiyati shakllanishida oilaviy muhit va dastlabki ta'lim muhim ahamiyat kasb etgan. Muhammad Taqiy Usmoniy Hindistonning Devband qishlog'ida tug'ilgan bo'lib, uning nasl-nasabi uchinchi xalifa Usmon ibn Affon (r.a.)ga borib taqaladi [4:45]. Uning otasi muftiy Muhammad Shafi Usmoniy Karachidagi Dorul ulum madrasasining asoschilaridan biri bo'lgan. Usmoniy sakkiz yoshidan boshlab otasi asos solgan madrasada ta'lim ola boshlaydi va o'n olti yoshida klassik islom ilmlari hamda arab tilini mukammal darajada o'zlashtirib, madrasani imtiyozli tamomlaydi. An'anaviy islom ilmlari bilan bir qatorda, u Karachidagi universitetda huquq, iqtisodiyot va siyosat (1964), huquq (1967) hamda Panjob universitetida arab adabiyoti (1970) bo'yicha tahsil oladi [2:34]. Bu jihat uning an'anaviy va zamonaviy bilimlarni o'zaro uyg'unlashtirishdagi noyob salohiyatini tasdiqlaydi. Muhammad Taqiy Usmoniy 1981-yildan 2002-yilgacha Pokiston Federal Shariat Sudi va Oliy Sudning Shariat Apellyatsiya Kengashida sudya sifatida faoliyat yuritgan [1:18]. Ayniqsa, islom iqtisodiyoti sohasida u xalqaro miqyosdagi yetakchi ekspert sifatida tan olingan bo'lib, islom bank va moliya sanoatini shariat tamoyillari asosida rivojlantirishda hal qiluvchi o'rin tutadi. U Islom moliyaviy institutlari uchun buxgalteriya hisobi va audit tashkiloti (AAOIFI) hamda 2014-yilda Pokiston Davlat bankining Shariat kengashiga raislik qilgan [6:12]. Hozirgi kunda olim 2021-yildan e'tiboran Vifaq ul-Madaris al-

Arabiya, shuningdek, 2022-yildan Dorul Ulum Karachi prezidenti lavozimlarida faoliyat olib bormoqda. Uning Islom Fiqh Akademiyasi hamda Yevropa Fatvo va Tadqiqot Kengashidagi yetakchiligi islom huquqini zamonaviy muammolarga tatbiq etishda beqiyos ahamiyatga ega [3:55].

Asosiy qism. Muhammad Taqiy Usmoniyning ilmiy merosi va faoliyati islom olamining turli jabhalarida, xususan, fiqh, fatvo, hadis va islom moliyasi sohalarida chuqur iz qoldirgan. Uning ilmiy shaxsiyati an'anaviy islom ilmlarining mustahkam poydevori ustiga qurilgan bo'lib, zamonaviy dunyo muammolariga islom nuqtai nazaridan yechim topishga qaratilgan ijodiy va dinamik yondashuv bilan uyg'unlashgan [2:45].

Olimning fiqh va fatvo sohasidagi faoliyati an'anaviy Hanafiylik mazhabiga qat'iy rioya qilishga asoslansa-da, faqatgina taqlid bilan cheklanmaydi. Aksincha, u mazhab doirasida ijodiy ijtihod qilib, yangi paydo bo'lgan masalalarga shariat tamoyillari asosida yechim topishga intiladi. Fatvo berishda islom shariatining yengillik va insoniyat manfaati (maslaha) tamoyillarini doimo e'tiborga oladi [4:78]. Globalizatsiya, texnologik taraqqiyot natijasida yuzaga kelgan bioetika (organ donorligi, klonlash), raqamli valyutalar, zamonaviy tibbiyot muammolari kabi masalalarni tahlil qilishda islom fiqhining umumiy qoidalari (qavoid al-fiqhiyya) va shariat maqsadlariga (maqasid ash-sharia) tayanadi [3:112]. Shuningdek, u yakka tartibdagi ijtihod bilan bir qatorda, Islom fiqhi akademiyasi kabi nufuzli tashkilotlar doirasida jamoaviy ijtihod amaliyotini rivojlantirishga katta hissa qo'shib kelmoqda.

Muhammad Taqiy Usmoniyning hadis ilmidagi eng yirik xizmatlaridan biri Imom Muslimning "Sahih"iga yozilgan 8 jildlik "Takmila fath al-mulhim" asaridir. Muftiy Muhammad Shafi Usmoniy tomonidan boshlangan ushbu sharhni mantiqiy yakuniga yetkazgan olim, matnlarni tahlil qilishda faqat an'anaviy yondashuv bilan cheklanmay, hadislarning lug'aviy ma'nolari, nozil bo'lish sabablari (asbab al-vurud) hamda fiqhiy hukmlarni zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy muammolar bilan bog'lab tushuntiradi [1:65]. Bu asar orqali u hadis ilmini nafaqat rivoyat, balki dirayat (tushunish va tahlil qilish) jihatidan ham chuqur o'rganilishiga asos soldi.

Islom moliyasi va iqtisodiyoti sohasida olim global miqyosdagi kashshoflardan hisoblanadi. Uning "An Introduction to Islamic Finance" va "Islam and Modern Economy" asarlari islom iqtisodiyotini mustaqil fan sohasi sifatida shakllantirishda muhim rol o'ynadi [6:10]. Olim islom moliyasining adolat, tenglik, xatarni taqsimlash kabi tamoyillarini chuqur tahlil qilib, ularni zamonaviy moliyaviy tizimga integratsiya qilish yo'llarini ko'rsatib berdi. U Islom moliyaviy institutlari uchun buxgalteriya hisobi va audit tashkiloti (AAOIFI) hamda Pokiston Davlat banki

Shariat kengashiga raislik qilib, butun dunyo bo'ylab islom banklari uchun yagona standartlarni ishlab chiqishda yetakchilik qildi [1:80].

Shuningdek, allomaning "Ulumul Qur'on" asari Qur'on ilmlarining keng qamrovli tahlilini, uning nozil bo'lish tarixi, qiroat turlari, nasx va mansux kabi murakkab masalalarni sodda va tushunarli uslubda yetkazib bergan bebaho manbadir [6:18].

Muhokama. Muhammad Taqiy Usmoniyning faoliyatini tahlil qilar ekanmiz, uning islom ummati hayotidagi ijtimoiy-siyosiy va ma'rifiy o'rni nihoyatda beqiyos ekanligiga guvoh bo'lamiz. U faqatgina nazariyotchi olim bo'lib qolmay, ta'lim, da'vat va ijtimoiy islohotlar sohasida katta amaliy ishlarni olib bordi. Xususan, Dorul Ulum Karachidagi o'qituvchilik va rahbarlik faoliyati orqali u madrasa ta'limiga zamonaviy fanlarni kiritish, talabalarning ham naqliy, ham aqliy ilmlarda yetuk bo'lishini ta'minlashga erishdi [5:90]. Bu yondashuv musulmon yoshlarining zamonaviy dunyoda o'z o'rnini topishlariga va islom qadriyatlarini sof saqlab qolishlariga xizmat qilmoqda.

Bundan tashqari, olimning 1981–2002-yillarda Pokiston Federal Shariat Sudi va Oliy Sudning Shariat Apellyatsiya Kengashidagi sudyalik faoliyati alohida muhokamaga loyiq. Uning qabul qilgan qarorlari Pokiston qonunchilik tizimida ijtimoiy adolat va tenglikni ta'minlash borasida islom huquqini zamonaviy tizimga muvaffaqiyatli integratsiya qilish mumkinligini amalda isbotladi [1:105]. Olimning ommaviy axborot vositalari va xalqaro minbarlardagi da'vatlari ekstremizmga qarshi kurashish, mo'tadillik va bag'rikenglikni targ'ib qilishda ulkan ahamiyat kasb etdi. Ushbu sa'y-harakatlar xalqaro miqyosda munosib e'tirof etilib, 2014-yilda Islom taraqqiyot banki mukofoti, 2019-yilda Pokistonning eng yuqori mukofoti "Sitara-i-Imtiaz" bilan taqdirlanishiga hamda muntazam ravishda "Dunyodagi eng nufuzli 500 musulmon" ro'yxatida yetakchi o'rinlarni egallashiga sabab bo'ldi [5:28].

Xulosa. Muhammad Taqiy Usmoniy zamonaviy islom olamining peshqadam mutafakkirlaridan bo'lib, an'anaviy islom ilmlarining teranligini zamonaviy dunyo ehtiyojlari bilan mohirona uyg'unlashtira olgan noyob shaxsdir. Uning fiqh, hadisshunoslik va islom moliyasi sohasidagi beqiyos hissasi global miqyosda tan olingan bo'lib, xususan, islom bankchiligi va moliya sanoati uchun shariat standartlarini shakllantirishdagi kashshoflik roli tahsinga sazovordir. Alloma o'zining 140 dan ortiq sermahsul asarlari, ta'lim, da'vat va yigirma yildan ortiq davom etgan sudyalik faoliyati orqali musulmon ummatiga muammoli masalalarda amaliy yechimlar taqdim etdi, mo'tadillik va ijtimoiy farovonlikni faol targ'ib qildi. Uning qoldirayotgan ulkan ilmiy merosi va islohotlari kelajak avlodlar uchun bebaho namuna bo'lib, islom tafakkurining uzluksiz rivojlanishi hamda ummatning ma'naviy yuksalishiga xizmat qilaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ahmed, H. (2020). Shariat Boshqaruvi Islom Moliyasida: Umumiy Ko'rinish. Cham: Palgrave Macmillan.
2. Iqbal, Z., Mirakhor, A. (2020). Islom moliyasi: Zamonaviy kirish. Abingdon: Routledge.
3. Sheikh Abod, S. G., Mohd Shafiai, M. H., Haji Besar, M. H. A. (2020). Islom bankchiligi va moliyasi: Tamoyillar, vositalar va amaliyotlar. Singapore: Springer.
4. Gleave, R. (2022). Islom huquqi va Jamiyat Zamonaviy dunyoda. Edinburgh: Edinburgh University Press.
5. Chapra, M. U., Ahmed, H. (2022). Oksford Islom Iqtisodiyoti va Moliya Qo'llanmasi. Oxford: Oxford University Press.
6. Khan, M. M., Bilal, M. (2021). Shariat Boshqaruvi Islom Moliyaviy Muassasalarida: AAOIFI va IFSB Standartlarining Tanqidiy Tahlili. Islom Buxgalteriyasi va Biznes Tadqiqotlari Jurnal, 12(1), 1-18.
7. Usmani, M. T. (2020). Shariatning Islom moliyasidagi roli: Qiyinchiliklar va imkoniyatlar. ISRA Islom moliyasi xalqaro jurnali, 12(1), 7-18.
8. Siddiqui, M. N. (2020). Mufti Muhammad Taqi Usmani's "Islom moliyasiga kirish" asarining sharhi. Islom Iqtisodiyoti, Bankchilik va Moliya Jurnal, 16(1), 101-105.